

ПОДЯКИ

Автор висловлює свою подяку Алісії Баїр-Фассарді, Елені Гаррідо, Жоані Герреро, Розі Хове, Лурдес Мартінес, Марібель Матілла, Пілар Серрано, Моніці Тесоне, Еулалії Торрас, Патрісії Траутман-Віллальба та Сільвії Вайнбух за цінні коментарі до рукопису.

Розповіді матерів, наведені в цій книзі, взяті з листів, надісланих автору, більшість із них через журнал *Ser Padres* (ісп. «Батьківство»), та з публічних форумів в інтернеті. Імена були змінені для захисту конфіденційності головних героїв.

Хороша дитина й погана дитина

Ми запозичили цю назву з оповідання Марка Твена, щоб, на відміну від нього, говорити не про двох конкретних дітей, а про кожну дитину, про Дитину загалом. Діти є хорошими чи поганими? Ну, бувають різні, подумає читач. Кожна дитина відрізняється, і, мабуть, більшість, як і дорослі, стануть нормальними і здебільшого добрими.

Однак, залишаючи осторонь особисті досягнення кожної дитини, багато людей (батьки, психологи, вчителі, педіатри та громадськість загалом) мають заздалегідь визначену загальну думку про добро чи зло дітей. Вони «янголятка» або «маленькі тирани»; вони плачуть від болю або прикидаються; вони невинні істоти або відверті брехуни; вони потребують нас або маніпулюють нами.

Від цієї попередньої концепції залежить те, як ми сприймаємо власних дітей — друзями чи ворогами. Одні сприймають дитину як ніжну, тендітну, безпомічну, люблячу, невинну істоту, яка потребує нашої уваги та турботи, щоби стати чудовою дорослою людиною. Для інших людей дитина егоїстична, зла, ворожа, жорстока, корислива, маніпулятивна. Вони вважають, що для того, щоб відвернути дитину від гріха, нам потрібно із самого початку зламати її волю та нав'язати жорстку дисципліну. Лише за таких умов можна перетворити її на достойну людину.

Ці два антагоністичні погляди на дитинство пронизували нашу культуру століттями. Вони з'являються в порадах родичів та сусідів, а також у працях педіатрів, педагогів та філософів.

Молоді та недосвідчені батьки — типова аудиторія подібних книг про догляд за дитиною (з другою дитиною ви, як правило, менше вірите експертам і маєте менше часу на читання) — можуть знайти погляди обох напрямів: книги про те, як виховувати дітей з любов'ю, або про те, як їх дресирувати. Останніх, на жаль, набагато більше, і тому я вирішив написати цю книгу на захист дітей.

Ідея книги або професіонала рідко буває зрозумілою. Було б добре, якби на обкладинці книги було чітко написано: «Ця книга ґрунтується на припущенні, що діти потребують нашої уваги», або: «У цій книзі ми припускаємо, що діти сядуть нам на голову за найменшої можливості». Те ж саме мають пояснювати педіатри та психологи під час першого візиту. У такий спосіб люди б усвідомлювали наявність різних напрямів та могли би порівняти та вибрати книгу чи професіонала, який найкраще відповідає їхнім власним поглядам. Проконсультуватися з педіатром, не знаючи, він прихильник любові чи дисципліни, так само абсурдно, як проконсультуватися зі священником, не знаючи, католик він чи буддист, або читати книгу з економіки, не знаючи, автор — капіталіст чи комуніст.

Бо йдеться про вірування, а не про науку. Хоча я намагатимусь аргументувати свої погляди в цій книзі, треба визнати, що зрештою ідеї щодо виховання дітей, так само, як і політичні чи релігійні ідеї, залежать від особистих переконань, а не від раціональних аргументів.

На практиці багато експертів, професіоналів та батьків навіть не підозрюють про існування цих двох кардинально протилежних тенденцій, і тому не замислюються над тим, якої з них дотримуються вони самі. Батьки читають книги з абсолютно різними, часом суперечливими ідеями, вірять кожній і намагаються одночасно застосовувати отримані знання на практиці. Багато авторів економлять час своїм читачам, пропонуючи їм вже готову “тримучу суміш” несумісних підходів. Саме вони кажуть вам, що тримати дитину на руках — це чудово, але водночас вони радять ніколи не брати на руки дитину, якщо вона плаче, бо вона звикне; що грудне молоко — це найпрекрасніша їжа, але через пів року воно більше не живить; що жорстоке поводження з дітьми є дуже серйозною проблемою

й посяганням на права людини, але що ляпас у влучний момент творить дива... Виходить така собі “свобода у жорстко заданих рамках”.

Подивимося на класичний приклад у праці педагога Педро де Алькантара Гарсія, який у 1909 році цитував філософа Канта¹:

Постійні жорсткі покарання можуть бути так само шкідливими, як і надмірне потурання. З цього приводу Кант казав так: «Дітям слід не відмовляти, а направляти їхні бажання так, щоби вони вимушені були долати перешкоди — батьки зазвичай припускаються помилки, відмовляючи у всьому своїм дітям. Абсурдно відмовляти їм безпідставно у тому, чого вони чекають від доброти батьків. Але, з іншого боку, задоволення будь-якої забаганки псує дитину. Авжеж, потураючи їм, ми можемо запобігти проявам їхнього поганого настрою, але при цьому ми ще більше розпалюємо їхню вимогливість». Тобто воля виховується позитивним і негативним шляхом, за допомогою тренувань та обмежень, тобто вправ та покарань.

Загалом ці пункти здаються цілком обґрунтованими і доброзичливими до дитини (хоча слово «покарання» в наш час є трохи обурливим, чи не так? Ми й далі пригнічуємо дітей, але воліємо говорити, що ми їх тренуємо, направляємо або виховуємо). Усе залежить від того, що вважається «надмірним потуранням». Усі згодні з тим, що не варто відмовляти дитині в чомусь без причини, але якщо вона збирається вистрибнути із вікна, то ми не маємо це дозволити.

Але чому саме, розмірковуючи про дітей, ми маємо завжди тримати в голові ці обмеження? Дорослій людині ми також не дозволили б вистрибнути з вікна, чи то батько, чи то брат, дружина чи чоловік, начальник чи працівник. Але це настільки логічно, що, говорячи про дорослих, ми не вважаємо за необхідне це пояснювати. У цитаті, яка наведена нижче, спробуйте замінити слово “дитина” на “дружина”: «У подружньому житті постійні жорсткі покарання можуть бути так само шкідливими, як і надмірне потурання. Задоволення будь-якої забаганки псує жінку. Авжеж, потураючи їм, ми можемо

запобігти проявам їхнього поганого настрою, але при цьому ми ще більше розпалюємо їхню вимогливість». У двох реченнях Ви назвали їх вимогливими та примхливими. Чи це не обурливо?

Упродовж століть жінка «природно» підпорядковувалася чоловікові, і подібні фрази писалися, не викликаючи ніякого обурення. Сьогодні ніхто не наважиться говорити так про жінок, але нам однаково здається нормальним робити це з дітьми.

Деякий читач подумає, що я занадто прискіплююся і вириваю слова Педро де Алькantara з контексту, тоді коли насправді він дуже шанобливо ставився до дітей. Але це був лише початок. Через кілька сторінок ми читаємо:

Щоб утримати ці прагнення та уникнути формування подібних звичок, вам потрібно протистояти бажанням дітей, іти проти їхніх примх, не дозволяти їм робити все, що їм заманеться, і не бути з ними настільки дбайливими, як це роблять багато батьків, приділяючи їм занадто багато уваги.

Тут йдеться не про те, аби не дати дитині гратися з пістолетом, бити іншу дитину чи розбити вазу. Йдеться про те, аби не дозволяти їй робити те, чого вона хоче, «просто так», для чистого задоволення суперечити їй, і це після того, як раніше автор сказав, що «абсурдно відмовляти їм без причини в тому, чого вони очікують». Здається, ні автор, ні його читачі не вловили протиріччя.

Багатьом людям імпонують такі невизначені роздуми як: «так, але...» і «ні, хоча...», оскільки думка про те, що крайнощі — це погано, а істина зазвичай посередині, широко поширена в нашому суспільстві. Але це не так, принаймні не у всіх випадках. Істина часто знаходиться у крайності. Кілька прикладів, з якими всі мої читачі погодяться (хотілося б у це вірити): поліція ніколи не повинна катувати затриманого, чоловік ніколи не повинен бити дружину. Це «ніколи»: чи не звучить воно занадто безапеляційно і навіть у чомусь фанатично? Чи маю я зайняти проміжну, більш безпринципну та відкриту для дискусії позицію, таку як: трішки катувати лише

вбивць та терористів, або вдарити дружину лише тоді, коли вона була невірною? Абсолютно ні. Так само, я не хочу визнавати, що «вчасний ляпас» — це щось інше, ніж жорстоке поводження, і я не знаю жодної причини, чому до дітей потрібно прислухатися вдень, і не треба вночі.

Книга, яку ви тримаєте в руках, не шукає «золоту середину», а займає чітку позицію. Основа цієї книги полягає в тому, що діти по суті добрі, що їхні емоційні потреби важливі, і що батьки зобов'язані їх любити, поважати та приділяти увагу. Той, хто не згоден із вищевикладеним, той, хто воліє вважати, що його дитина — «маленький монстр», і шукає хитрощів, аби змусити його бути покірним, знайде (на жаль, я гадаю) багато інших книг, які більше відповідають його переконанням.

Ця книга стоїть на боці дітей, але не треба думати, що з цієї причини вона спрямована проти батьків. У наявності такого протистояння винна якраз теорія «поганої дитини». Ті спеціалісти, які нападають на дітей, здається вірять, що саме так захищають батьків («жорсткий розпорядок дня», щоб у вас була свобода; обмеження, аби дитина не сіла вам на голову; дисципліна, щоби вона вас поважала; залишити її саму, щоби ви могли мати своє власне приватне життя...). Але вони помиляються, бо насправді батьки й діти в одному човні. У довгостроковій перспективі той, хто вірить у зіпсованість дітей, зрештою нападає й на батьків: «У вас немає волі, ви його псуєте, ви не дотримуєтесь дисципліни, ви слабкі...».

Для батьків природно вважати, що їхні діти добрі, і ставитися до них із любов'ю. Одного разу я прийшов занадто рано до свого кабінету і відволікся на розмову з порт'є. У кімнаті була лише одна мати з кількомамісячною дитиною у візочку, яка чекала на іншого колегу. Немовля почало плакати, а мати намагалася його заспокоїти, рухаючи візочок вперед-назад. Крики ставали все відчайдушнішими, а намагання матері заспокоїти малюка все нестриманішими. Коли дитина невпинно плаче, хвилини здаються годинами. «Що вона робить? — подумав я. — Чому вона не дістає його з візочка й не бере на руки?» Я чекав і чекав, але мати нічого не робила. Нарешті, хоча я ніколи не любив давати непроханих порад, я вирішив якомога м'якше натякнути:

— Як же сердиться ця дитина! Здається, вона хоче на руки...

Мати, підскачівши, наче пружина, кинулася діставати дитину з візка (дитина моментально заспокоїлася) і пояснила:

— Але ж ви, педіатри, самі кажете, що шкідливо брати їх на руки...

Вона не наважилася взяти свою дитину на руки, бо перед нею був педіатр! Того дня я зрозумів, якою силою наділені ми, лікарі, і скільки тиску та страхів має переживати мати щодня.

Таке пояснення я чув десятки разів за менш драматичних обставин: «Я би взяла її на руки, але ж кажуть, що вони стають вередливими...». Усі матері відчують бажання втішити свою дитину, яка плаче, і лише сильний тиск і повне «промивання мозку» можуть переконати їх у протилежному. З іншого боку, я ніколи не бачив протилежного випадку: мати, яка добровільно залишає дитину плакати, але бере її на руки через відчуття обов'язку («Я би дозволила йому плакати, але, кажуть, це спричиняє в них травму...»).

Гнучке батьківство

Якщо існує ангел, який записує у книгу не лише гріхи людські, а й їхні страждання, то він добре знає, наскільки останні часто породжені якраз помилковими уявленнями, а не з вини самих віруючих.

Джордж Еліот «Сайлес Марнер»

Інша головна проблема полягає в тому, що поради, які дають експерти та автори книг, часто бувають настільки розмитими, що їх можна тлумачити як завгодно.

Одного разу я понад пів години слухав психолога, який розповідав про виховання дітей групі батьків. Я нічого не зрозумів. Власне, я підозрюю, що він нічого суттєвого й не сказав. Зрештою, усі йому аплодували. Свідомо чи несвідомо, деякі експерти в галузі освіти, схоже, застосовують метод авторів гороскопів: говорити порожні загальні відомості, з якими

кожен може ідентифікувати себе. Якщо я скажу, наприклад, «Близнюки — люблячі та віддані, хоча вони не люблять, коли їх дратують», багато хто з моїх читачів-Близнюків подумають, що я чудово описав їхню особистість. Що, якби я сказав «Стрільці люблячі та віддані...?» Черговий повний успіх. Звичайно, кожен є (або думає, що є) більш-менш таким. Ніхто не зізнається, що він похмурий чи невірний, ніхто не хоче, аби хтось скористався його слабкістю.

Так само, хто не погодиться з тим, що «батьки мають спрямовувати потенціал своїх дітей, не обмежуючи їхні творчі здібності»? Батьки Марти та Енріке, двох шестирічних дітей, згодні. Марта виходить із дому о сьомій ранку й повертається о шостій-сьомій годині вечора. В школі вона обідає та після уроків залишається на позакласні заняття з англійської мови, інформатики та танців. Потім її забирає няня, яка доглядає за нею до повернення батьків. Зі свого боку, батько Енріке кинув роботу, щоби мати можливість піклуватися про свого сина. Енріке їсть вдома, і два дні на тиждень він вивчає гітару тому, що йому це подобається, а не тому, що якось потрібно провести час до повернення батьків.

Обидва батьки впевнені, що роблять усе можливе, щоби розкрити потенціал своїх дітей, як і рекомендує спеціаліст. Їх трохи турбує лише «обмеження творчості». Чи не обмежують вони її, не усвідомлюючи цього? Батько Енріке вирішує, що відтепер він буде грати зі своїм сином не лише у футбол, але й у баскетбол (можливо, не варто зосереджуватися лише на одному виді спорту). Батько Марти вирішує записати її на уроки фортепіано двічі на тиждень, із сьомої до восьмої вечора, щоби вона отримала всебічну освіту.

А ви як думаєте, Марта та Енріке отримують однакове виховання?

Часто експертні думки настільки розмиті, що їх можна тлумачити діаметрально протилежним чином. Якщо вам сподобалося, «батьки мають спрямовувати можливості своїх дітей, не обмежуючи їхні творчі здібності», то як щодо «батьки мають сприяти вільному розкриттю потенціалу своїх дітей, але при цьому утримувати їхні неупорядковані творчі прояви в певних рамках»? Беручи до уваги ці два речення, ви розумієте,